

Nieuwe kansen voor zeldzame duinplanten

Duinen in beweging

De kustduinen waren vanouds een landschap dat altijd in beweging was door het stuivende zand. Tegenwoordig zijn ze voor een groot deel versterkt en verruigd. De typische duinplanten zijn zeldzaam geworden. PWN is bezig de duinen weer tot leven te wekken.

door Bas Arens en Rienk Slings

De kustduinen waren vanouds een bijzonder gebied met bijzondere pioniersplanten en -dieren, die zich wisten te redden in het stuivende zand. Maar door eeuwenlange, bewuste vastlegging, zure regen, stikstof vanuit de lucht en recent de drastische afname van de konijnenpopulatie, zijn de Nederlandse duinen de laatste tientallen jaren verruigd. Planten als duindoorn, duinriet, helm en zandzegge hebben de overhand gekregen, terwijl planten van jonge, natte duinvalleien als knopbies en diverse orchideeënsoorten sterk zijn afgenomen en soms uiterst zeldzaam zijn geworden.

Vroeger hadden wind en zand vrij spel. Zo konden duinen zich verplaatsen en werden valleien uitgestoven tot op het grondwater. Op andere plekken werd het plantendek overstoven met zand. Deze processen maakten van de duinen een voortdurend veranderend landschap, met veel variatie aan planten- en dierenleven. Veel meer dan vroeger lig-

gen de duinen nu vast. Door deze verstarring zijn de pioniersoorten verdwenen. De verruiging neemt toe en de variatie aan planten en dieren neemt af.

Simpelweg afplaggen helpt niet

Het lijkt zo eenvoudig om de effecten van verstarring teniet te doen. Door simpel het plantendek weg te graven of af te plaggen, komt het oorspronkelijke zanderige oppervlak weer tevoorschijn en krijgen de bedreigde soorten van voedselarme, droge en vochtige bodems weer een kans. Maar zo simpel is het niet. Kale oppervlakken raken snel weer begroeid. Stikstof komt uit de lucht vallen en bemest het ruige groen. Sinds de uitbraak van de konijnenziekte VHS zijn er bijna geen konijnen meer om de vegetatie kaal te vreten. Na verloop van tijd is het landschap weer even verruigd als vóór de ingreep. Opnieuw afgraven lijkt een mogelijkheid, maar na verloop van tijd blijft toch een verruigd landschap achter, maar nu ook nog met een misvormd duinoppervlak.

De wind moet het zand in beweging brengen

In vroeger tijden bestond het duinlandschap uit een mozaïek van stabiele en bewegelijke vormen. Paraboolduinen, hopen weinig begroeid zand spontaan ontstaan in de zeereep, werden door de wind langzaam door het landschap bewogen. Al wandelend bedolven ze eerst een ruige zone en lieten dan weer een verse vallei achter met uitgeblazen zand. Steeds opnieuw ontstonden er kale oppervlakken, hetzij door uitstuiving, hetzij door overstuiving. En daarmee was het voortbestaan van zanderige stukken duin waar pioniersoorten konden voorkomen min of meer gegarandeerd.

De kunst is nu om de versterkte duinen weer tot leven te wekken. Dat kan. Ze bestaan nog steeds uit losse korrels. Ze zijn alleen afgedekt. Je hoeft maar de bedekking weg te halen en je hebt de

optimale condities geschapen voor de wind, die vervolgens het zand in beweging kan zetten.

Experiment met nagebootste erosie

Sinds een aantal jaren experimenteert PWN Waterleidingbedrijf Noord-Holland in de Kennemerduinen met het op gang brengen van wandelende paraboolduinen via een eenmalige ingreep. Deze proeven moeten uitwijzen of een wandelend duin in het huidige klimaat en met de huidige stikstofbelasting mogelijk is. Daartoe moeten soms vele hectaren duin worden afgeplagd. Als dat goed gebeurt, kan dit het natuurlijke proces van erosie nabootsen. Maar het maken van nieuw duin is iets heel anders. Duinen kun je niet met bulldozers creëren. Door de wind worden ze laagje voor laagje opgebouwd. Bulldozers maken hopen zand zonder enige structuur. Alleen aan de buitenkant zouden ze eruit kunnen zien als duinen. Duinvorming is het exclusieve werk van de wind.

De natuur met zand laten spelen

De ingrepen moeten niet te voorzichtig zijn. Wanneer er wortels achterblijven die opnieuw kunnen uitlopen, kan het afgeplagde oppervlak in korte tijd weer begroeid raken. Daarom moet er soms misschien extra diep worden afgegraven. Bij helmgras is het zo goed als onmogelijk alle wortels te verwijderen; zelfs kleine stukjes wortel kunnen aanslaan. Bij duindoorn heb je kans dat wortels weer snel tot volwaardige struiken uitgroeien. Bij dennenbos is er geen gevaar voor uitlopen, maar kunnen uitgestoven wortels nog jarenlang aan het oppervlak zichtbaar blijven en invloed uitoefenen op de verstuing.

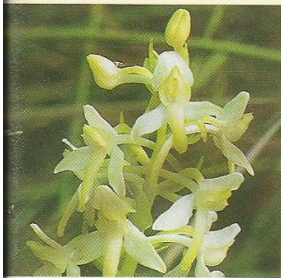

PWN. Puur water en natuur.

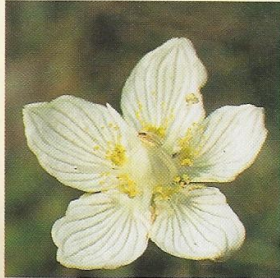

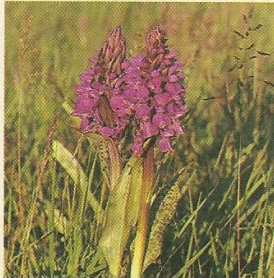
Stuifduinen • foto Bas Arens

Welriekende nachtorchis • foto LNH

Parnassia • foto Henk van Bruggen

Brede orchis • foto LNH

Als zandduinen met hulp van de wind zo door het landschap wandelen, verdwijnt het oude plantendek en is de kans groot dat de oorspronkelijke duin flora weer de kop opsteekt.

Bij het afplaggen moeten er ook geen al te rechte grenzen worden aangebracht, omdat er op zo'n grens een langgerekt duin zal ontstaan. Op de overgang van afgeplagd naar begroeid terrein zal het stuifzand immers direct ingevangen worden in de achtergebleven vegetatie. Zo kunnen er onnatuurlijke duinvormen ontstaan, weliswaar met een natuurlijke opbouw, maar waaraan je kunt zien dat er ooit gegraven is. En dan is het de kunst het afplaggen subtiel

af te stemmen op het oorspronkelijke karakter van de duinvormen. De eerste resultaten van de experimenten in de Kennemerduinen zijn bemoedigend en geven veel inzicht in de mechanismen van duinontwikkeling en wat de effecten zijn van ingrepen. Zand is prachtig materiaal. Niet alleen de mens kan er leuk mee spelen. Ook de natuur kan er wat van. Met een juiste mix van wind, (grond)water en begroeiing weet de natuur er altijd weer een

wonderschoon landschap van te maken. Duinbeheerders kunnen daar hun voordeel mee doen. ●

Dit artikel is eerder gepubliceerd in het blad Geologie (mei 2005).

Bas Arens werkt bij een bureau voor Strand- en Duinonderzoek en Rienk Slings is ecoloog bij PWN Waterleidingbedrijf Noord-Holland.

PWN. Puur water en natuur.

